

Készítette: Fehér Ildikó

A JÁNDI KURUCOK A MUSTRAKÖNYVBEN

Előszó

A 18.század elején zajlott le nemzeti történelmünk egyik kiemelkedő eseménye a Rákóczi-szabadságharc (1703-1711), ami sajnos elbukott. Különösen sok történetet mesélt a nép a népi felkelésből induló szabadságharcról, főleg a Felső – Tiszavidéken. Egy-egy település helytörténeti vonatkozásában szóba kerülnek a téma eseményei a szájhagyomány útján, de aligha lehet eligazodni, ami a valós tényeket illeti. Ha történelmileg megalapozottak, valós tények lennének, ezzel gazdagítanák egy település helytörténeti ismeretanyagát, illetve a korra vonatkozóan még több hiteles információval gazdagodnánk.

Ezek az információk még jobban erősítenék a szülőföldhöz, a lakóhelyünkhöz való kötődésünket, az önbecsülésünket, nemzeti tudatunkat, hovatartozásunkat. Különösen akkor, ha a település lakói tudják, hogy valós vagy általuk feltételezett ősük fegyverrel is rész vettek a jobbagyfelszabadulást is remélő szabadságharcban.

A Rákóczi-szabadságharcról sok adattal rendelkező iratanyaggal rendelkezünk, viszont a hadseregre vonatkozóan a Mustrakönyvek(szemlekönyvek) adnak alapos kimutatást, de még így is vannak benne elírások, téves bejegyzések. Ettől függetlenül ezek a forrásanyagok felbecsülhetetlen értékkel rendelkeznek. Az egyik szemlekönyvből tudjuk, hogy a beregi kis település, Jánd lakói közül is harcoltak Esze Tamás tarpai brigadéros seregében. Az 1706.évi Mustrakönyv ad erről kimutatást a teljesség igénye nélkül. Sok információ, adat sajnos nem áll rendelkezésre, így csak következtetéseket tudunk levonni a meglévő forrásanyagból. További kutatásra motiválva a helytörténészeket.

MUSTRAKÖNYVEK

A mustrakönyv a kuruc hadsereg belső életére vonatkozó hadiszemle leírása, egyéb tartalmi elemekkel kiegészítve, pl: kuruc eskü, a hadi szemle részletes leírása, dicsérő elismerés kuruc tiszteknek.¹ A hadiszemle leírását, a mustra táblázatkészítését, az összegzést, az ezredek létszámának megállapítását a mustrabiztosok végezték. A mustrán (szemlén) részletesen tájékoztak az ezred állapotáról. A hadi szemle után a mustra eredményeiről mustratáblázatot állítottak ki, amelyek egy-egy ezred létszám és felszerelési viszonyait tüntették fel. Előfordult, hogy a kerületi főmustrabiztos több ezred adatait egyszerre, egybefűzve terjesztette fel a tábornokhoz, esetleg a mustrán tett megállapításait könyvbe írta be. Ilyen mustrakönyvet állított össze Erős Gábor², a tiszántúli hadtest főmustramestere. Gróf Forgách Simon Elmélkedés alkotása lehet, amit a munkácsi várban történő raboskodása alatt írt, hogy mi a főmustramester feladata: *„Fő Mustra Mester” feladatait a mű huszonnegyedik pontjában ekképpen summázza: Ezen fő Mustra mester minden corpusnál egyet úgy minden regimentnél egyet egy mustra deákkal; az mennyi compánia vagyon, az kik az regimenteket és compániákat minden héten revideálják, minden hónapban egyszer megmustrálják, az defectusokat felírják, és azokat legelőször az regiment Commendansának megjelentsék. Ezen mustra deákok az regiment mustra mester mellett lesznek, és nem az regimentnél, azért az regimentnél az quartély mesterek és íródeákok tollálatnak. Ezek ha mi ember, ló, fegyver elveszett, idejét módját sedulissime (serényen) felírják. Minden hónapban egy tabellát csináljon az regiment Mustra mester, áztat az corpus mellett lévő Mustra Mester kezéhez adja be in triplo, hogy egyet a' Commandírozó tisztnek, egyet a' fő Mustra Mesternek küldhessen, és egyet magának tarthasson ; — minden fertály esztendőben pedig egy listát kell csinálni az mustrák szerint, azt is in triplo az felyül írt helyekre beadják.*”³ Erős Gábor már 1703 novemberében Rákóczi hívévé vált. Szatmár megyei birtokos családból származott, valószínű Károlyi Sándor familiárisa lehetett. A rendelkezésre álló adatok szerint 1694 - ben említik a nevét.⁴ A Rákóczi-szabadságharc első éveiben a hadellátás területén tevékenykedett.⁵ Tiszántúli főmustramesterként 1706 februárjában-

¹ Hadtörténeti Közlemények, 2. évfolyam 3-4 szám (1955)

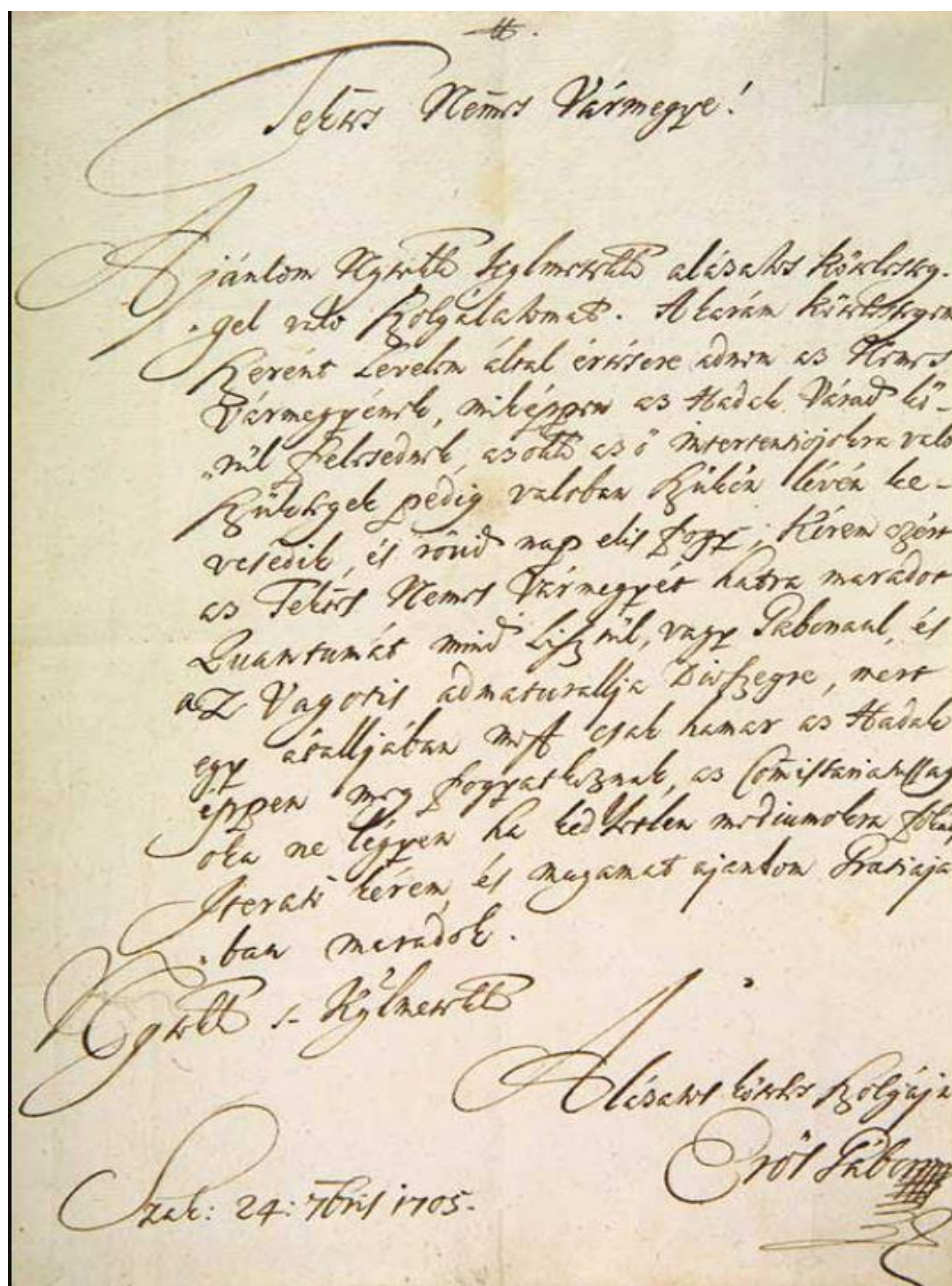
² <https://rakoczimuzeum.hu/hu/info-agyu/nyitvatartas/57-friss-hirek/mutargyak-naprol-napra/242-zaszlo-levelek-portrek-a-szabadsagharc-korabol-2>

³ Rákóczi Discursusai avagy I I. Rákóczi Ferenc fejedelemnek a' magyar nemzet örökösítését tárgyazó gondolatai.

⁴ http://epa.oszk.hu/00000/00018/00145/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_1986_01_111-153.pdf

⁵ R. U. Bánkúti, R. H. 185. o.

márciusában találkozunk vele először, s a főmustramesteri feladatokat a szatmári békekötésig végezte. Majd 1732—34 között, szatmári alszolgabíró és a megye ügyvéde volt.⁶

45.
Tisztelt Nemzet Vármegyé!

Ajándokom Kéremtől Kéremtől aláírás köntöské-
gel való Polgármester. Alkotom Kéremtől
Kéremtől levelem által értesen adom az Kéremtől
Vármegyémbe, miképpen az Hadak Várad ki-
mél felszedés, az ott az i. interensiójában való
Kéremtől pedig valóban Kéremtől Kéremtől ke-
vésen, és rövid nap elti fogz, Kéremtől
az Tiszt Nemzet Vármegyét hátra merésen
Quartumát mind Lízán, vagy Pébonaut, és
az Vagotit adnaturalis Dúfegye, mert
egy asalljában most egyet hamis az Hadak
egyen az fogzathoznak, az Comissariatus
ota ne legyen ha Kéremtől modumotom Kéremtől
Operati Kéremtől, és azazant ajándok Parája
ban merésen.

Kéremtől - Kéremtől

Alkotom Kéremtől Polgármester
Erős Gábor

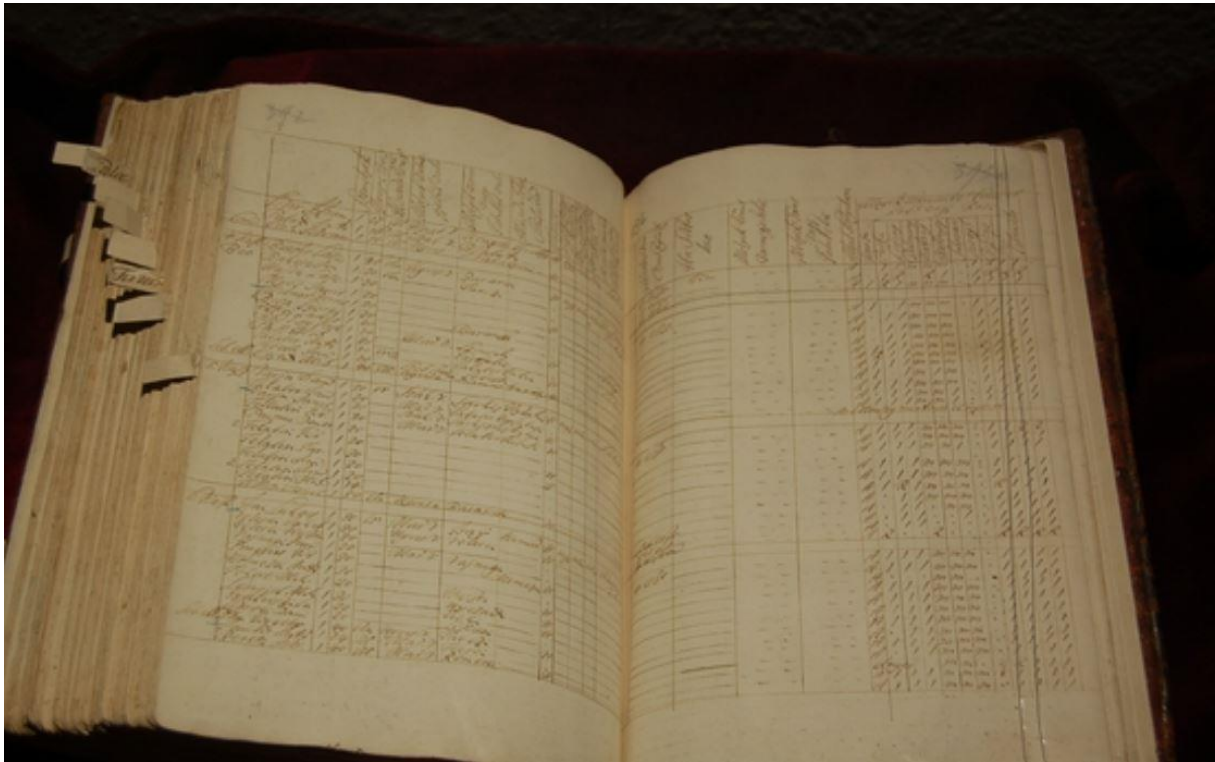
Márc. 24. 1705.

Erős Gábor egy levele, amely a Várad körül állomásozó hadak ellátása ügyében íródott Ugocsa vármegyéhez.⁷

⁶ Szirmay Antal: Szathmár vármegye fekvése, történetei és polgári esmértetése. I. rész. Buda, 1809. 134. o.

⁷ <https://rakoczimuzeum.hu/hu/mutargyak-naprol-napra/242-zaszlo-levelek-portrek-a-szabadsagharc-korabol-2#>

Az általa készített mustrakönyv 790 oldalas, s ez a legterjedelmesebb. A hadi szemlét legrészletesebben írta le, illetve lefolyásának módját, s ezt Károlyi Sándorhoz intézett jelentéséből ismertjük.⁸ Egy ezred mustrája általában két napig is eltartott. Ilyen alkalmakkal történt meg az új tisztek ezred előtti (declaratiója)⁹ kihirdetése, hivatalos bejelentése, valamint az ezredben szükséges változások (reductió)¹⁰ végrehajtása, ami lehet bármi fajta csökkentés, elvonás, a zászló átadása, a fegyverzet kipróbálása, intézkedés a fizetésről és felszerelésről.

Mustrakönyv¹¹

A mustratábla tartalmazta:

- az egyes kompánia(század) kapitányainak nevét, a létszámot;
- az egy hónapra járó fizetés összegét;
- a felszerelés mennyiségét és minőségét,
- a felszerelést (fegyverek, ruházat stb.)

⁸ Gottreich László: Adatok a kuruc hadsereg belső életéből. HK 1955/3— 4. 224—226. o.

⁹ <https://topszotar.hu/angolmagyar/declaration>

¹⁰ <https://dictzone.com/latin-magyar-szotar/reductio>

¹¹ https://archive.szatmar.ro/Sikeres_a_Rakoczikiallitas/hirek/41092&cat_id=13

- voluntarius ¹²(önkéntes) tisztek neveit

- a katona nemzetiségét, valamint egyéb személyi adatai, pl :nős-e, melyik megyéből, városból, faluból való, hány éves, kinek a szolgája, van-e kardja, pisztolya.

-kiegészítő adatként egy megjegyző rovatban olvasható, ha beteg, kóborló, rabló, szökésben lévő, ha át lett helyezve máshová.

A mustrakönyvek és mustratáblák ezredek létszámbeli ingadozásait is bemutatja, valamint felszerelésük állapotából következtethetünk harci erejükre. A mustrabiztosok készítették el a szemleleírást. Ennek a feladatnak az elvégzésére külön megbízott személy volt kinevezve. A szemlén tett megállapításokat küldték meg azután az ezredeseknek, hogy saját ezredükről tájékoztatva legyenek és a kerületi főparancsnokoknak, hogy egész haderejük helyzetét és erőviszonyait megismerhessék.

Négy Mustrakönyv maradt az utókorra szinte teljes épségében¹³:a Radvánszky, három pedig a Károlyi család levéltárában. A Radvánszky János¹⁴ fejedelmi biztos vezetésével 1704-ben készült, ami az erdélyi kuruc hadsereget mutatja be, s hol latin, hol pedig magyar nyelven. Nagyon nagy előrelépés a kutatók számára, hogy már nyomtatásban is rendelkezésre áll.¹⁵

A Mustrakönyv adatai és más források szerint mutatják be, hogy Esze Tamás ezrede a szabadságharc kezdeti szakaszában a Tisza jobb és balpartján vagy azok közelében fekvő falvak, városok, tehát a Tiszahát és környéke népességéből toborzódott. Egy-egy nagyobb település 60-80 embert is adott, s ez egy akkori század, azaz compania létszámának megfelelt. Vagy éppen két-három kisebb szomszédos falvakból valók tömörültek egy századba. Pl. Vitka, Olcsva és Apáti e három szomszédos falu parasztkatonái 1704 tavaszán egy században, sőt a parancsnokuk Szabó György főhadnagy is falubéli Olcsvaapátiba való, de két év múlva már szétszórta több században más ezredben.¹⁶

¹² <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/LatinNyelvSzotara-a-latin-nyelv-szotara-1/voluntarius-mn-voluntas-21968/>

¹³ Kivonatolva Károlyi Oklevéltár. V. 403—435. old. 422 Hadtörténelmi okmánytár

¹⁴ <https://www.evangelikus.hu/hireink/evangelikus-elet/radvanszky-janos-imadsagoskonyvei>

¹⁵ Magyar András:II. Rákóczi Ferenc erdélyi hadserege. Kriterion Könyvkiadó-Polis Könyvkiadó,Budapest,1994

¹⁶ br. Károlyi Sándor tiszántúli hadrendjének Mustrakönyvéből

A jelen tanulmány esetében az 1706-ban készült mustrakönyv jelenti az alapot, hiszen ebben található Esze Tamás, tarpai brigadéros hadseregéről kimutatás, amelyben a jándi kuruc katonák adatai is szerepelnek.¹⁷

A Mustrakönyvben található idegen szavakkal is találkozunk, jelentésük a következő: ¹⁸

absens - távollevő, hiányzó

adjutant - hadsegéd

colonellus - ezredes

compania - század

furier - hírnök, futár, írnok

káplán - pap, tábori lelkész

kaplár, káplár, kap. – tizedes

lajb, leib - testőrző csapat

század profusz - prófont - élelmező, azzal megbízott

quartély – szállás, szállást csináló

ESZE TAMÁS SEREGÉBEN

Esze Tamás (IV.)¹⁹, II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának híres ezereskapitánya, majd brigadérosa, a fejedelem és a Rákóczi-ház örökös jobbágya volt a szatmár megyei Tarpán. Nem tartozott az ország előkelő család tagjai közé. Az Esze família feltehetően már a 16.század végén Tarpán lakott. Édesapja Esze Tamás jómódú, hatökrös gazda volt, és gyalogos katonaként szolgált Ecsednél. Édesanyja Márton Anna tarpai jobbágy lány volt. Felesége Bíró Anna volt, aki Esze Tamás halála, s a gyászév letelte után Kemechey Györgyhöz ment feleségül.

Írástudó, okos embernek tartották, aki igazáért sokszor szót emelt, ha kellett a fejedelemmel is vitába szállt. Igazságszeretete nagy volt, s ez is motiválta, hogy a XVII. század végén a szegénylegények titkos szervezkedésében részt vegyen. A hegyaljai felkelés bukása után

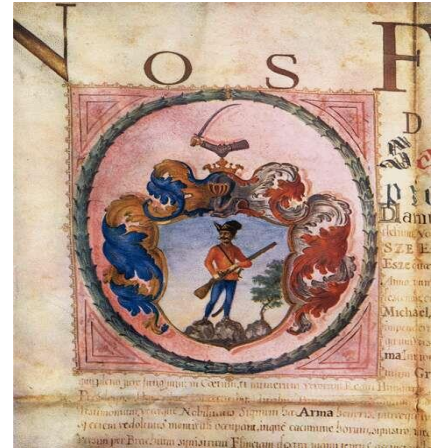
¹⁷ Károlyi Oklevéltár. V. 422 Hadtörténelmi okmánytár

¹⁸ <https://dictzone.com/latin-magyar-szotar/>

¹⁹ <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Turul-turul-1883-1950-1/1947-1950-184E9/19471950-184EA/esze-tamas-szarmazasa-18559/>

sókereskedő volt, majd toborzó Bagossy Pál hajdúezredében, de a toborzott katonákkal országos felkelésre készülve a hegyekbe ment. Az ő tudatos és átgondolt politikája fordította Rákóczi felé a tiszaháti bujdosók figyelmét. Ő vezette a bujdosók harmadik követségét Brezánba, ahol Rákóczi a szerveződő kuruc hadsereg első ezredesévé nevezte ki. Ő hozta Rákóczi kiáltványát és zászlóit, melyeket már 1705. május 21-22-én kibontottak Tarpa, Vári és Beregszász piacán, s ezzel kezdetét vette a tiszaháti felkelés

Kuruc vitézt ábrázoló címerkép Esze Tamás nemeslevelén²⁰

és azzal együtt a Rákóczi-szabadságharc. Esze Tamás haláláig a kuruc hadsereg tevékeny főtisztje volt. Rákóczi egyik leghűségesebb embere volt, a szabadságharc nagy csatáinak részese. Helytállását a fejedelem megbecsülte, 1703. november 20-án felszabadította a jobbágysorból, „*több hasonló jobbágyokkal egyaránt*” szülőföldjén jobbágyi állapotban élt.

II.Rákóczi Ferenc 1703. november 20-án „*a jobbágyságnak terhe alól s abban való paraszti állapotokbul*”²¹ felszabadította, s ehhez okleveles bizonyítékot is szolgáltatott.

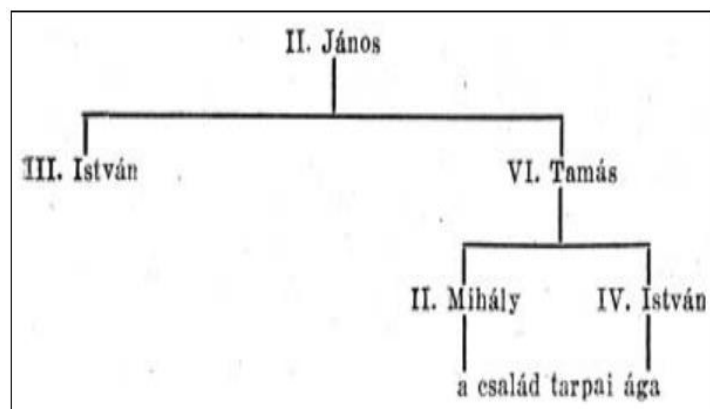
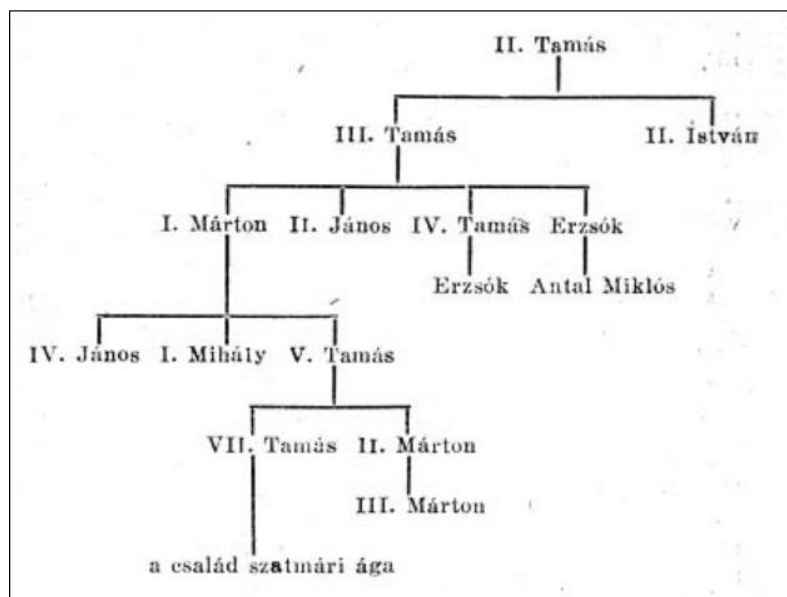
1707. április 18-án brigadérossá léptette elő, 1708. március 24-én pedig nemességet adományozott neki és családjának. Két kuruc alakulat között támadt konfliktus során vesztette életét a nyitrai táborban 1708. május 27-én. A fejedelem vizsgálatot rendelt el halála ügyében, de annak eredményét nem ismerjük.

A szabadságharc elbukott, és a szatmári megegyezéssel (1711) zárult le.²² Rákóczi és hű követői nem fogadták el a szatmári megegyezést és a törökországi Rodostó (ma :Tekirdag)lett élete utolsó állomása.Itt halt meg 1735-ben.

²⁰ R.Várkonyi Ágnes: Két pogány közt. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1975, 2. színes tábla.

²¹ <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Turul-turul-1883-1950-1/1947-1950-184E9/19471950-184EA/esze-tamas-szarmazasa-18559/>

²² <https://www.tarpa.eu/eszetamas/>

Esze Tamás családfája²³

Nagy Iván szerint veszprém megyei eredetű familia sarja, ősei a XVII. században származtak át Szatmárba. Thaly Kálmán szintén azt írja Esze Tamás vázlatos életrajzában, hogy „*az Esze-család régi nemességű és veszprém megyei eredetű; a XVII. században azonban egyik ága, alkalmasint a török elől, Tarpára, a Rákóczi-ház birtokára menekült, ott jobbágytelkeket szállván meg; ezekből származnak János és Tamás testvérek*”.²⁴

Sok okirat szerint az Esze-család nemesi eredetű volt, de ez csak fikció, azokból az iratokból táplálkozott, melyek a családnak 1793-ban, Veszprém megye előtt indított nemességigazolási peréről maradtak fenn a perindító Esze Tamás szatmárnémeti szenátor (VI.) unokája, Esze Ferenc szatmári ügyvéd birtokában.

A kuruc Esze Tamás jobbágy származású volt, s származását vállalta, hozzá hűséggel ragaszkodott akkor is, mikor már nemes volt, s bizonyára tiltakozott volna ilyen módon való megnevesítése ellen. A népköltészetben is megénekelték Esze Tamás származását, kinek küldöttei bejárták az Alföldet, hogy álljanak a nagyságos Rákóczi Ferenc mellé. Megszólította mindenütt a népet. A szegény nép egy jobb élet reményében csatlakozott hozzá, s a Tisza és Latorcza partjain megzendült a dal:

²³ <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Turul-turul-1883-1950-1/1947-1950-184E9/19471950-184EA/esze-tamas-szarmazasa-18559/>

²⁴ Vasárnapi Újság. XV/1868. 317–318.

„Egy szegény legény volt, az Esze Tamás,

Magát megvonó jó Boné András:

Urok mellett voltak ezek, mintegy lelki más.

Legelőször is Munkácsra jutánk,

Az udvarházhoz, urunkhoz szállánk,

Montecuculi hadától megnyomattatánk:

De Karaffát — német gyenerált halálra hajtánk".²⁵

Esze Tamás serege az 1706.évi Mustrakönyv szerint

A helytörténeti tanulmány nemcsak a Károlyi Sándor parancsnoksága alatt álló ezredek bemutatása, hanem az Esze Tamás által vezetett hadsereg, így a jándi kurucokra is kitérve. Ennek az egyik leghitelesebb forrásanyaga a fennmaradt 1706.évi Mustrakönyv.

Károlyi Sándor parancsnoksága alatt 18 lovas - és 5 gyalogezred állt. A szemlekönyv részletezi a nevek pontos megnevezését, az illető személy rendfokozatát, beosztását, házas-e, hány éves, melyik megyéből és helységről érkezett, van-e lova, fegyverzete, zsoldosa-e valakinek. A megjegyzés rovat tartalma is részletes információt ad, pl.: az elesettekről, hol melyik csatában sebesült meg, beteg-e, távol van-e, hova lett áthelyezve, rabságban, szökésben van-e, bujdosik-e. A katonák vándorlásáról is tájékozódást kapunk. Erre a katonai műveletre, azaz a katonák vándorlására Rákóczi is felfigyelt és intézkedéseket is tett ennek elkerülésére, mert nem tartotta katonai szempontból eredményes műveletnek.

A szöveg hol magyar, hol pedig latin nyelven van írva. Összességében az 1704-1707. közötti évekről, pontosabban a Károlyi tiszántúli hadrend személyi állományáról és állapotáról kapunk képet.

Esze Tamás ezrede a szabadságharc kezdeti szakaszában a Tiszahát és környéke népességéből toborzódott. A beregi, szabolcsi, szatmári megyékből Esze Tamás seregén kívül sokan szolgáltak más ezredekben, pl a Palocsai, a Károlyi /1707-től Bikk /, a Sennyei, a Buday, az Ilosvay, a Kajdy ezredekben, de más századokban, ezredekben is. Rákóczi Emlékiratában kitért ezekre a szétszóródásokra, ennek okaira. Véleménye erről az volt, hogy ezek nem szerencsés mozgások, s ennek megszüntetésére intézkedéseket is tett.

²⁵ <http://berszangabor.hu/a-human/05-hum/h12-22.htm>

A szabadságharc kezdeti időszakában, de később is a kuruc hadsereg nagy részét a parasztság és a kismemesség alkotta, akik önként álltak be a hadseregbe; egyrészt az úrbéri kötelezettségüktől akartak megszabadulni, de számításba jöhetett a zsákmányszerzés is, mint lehetőség. A kuruc hadsereg állandóan változást élt meg, pl. személyi változások terén, a létszám állandóan változott és az alakulatok egyik helyről a másikra vándoroltak. Ennek több oka is volt: a felsőbb katonai vezetés átirányította az egyes századokat, ezredeket az egyik harcterről a másikra. A katonák vagy egyesével vagy csoportosan, hol hazamentek a táborból, hol visszatértek s nem mindig oda, ahonnan eljöttek. Ezeken kívül a Mustrakönyv megjegyzés rovatába bejegyzésre került a kóborló, elszökött, elbujdosott katona neve mellé az éppen aktuális bejegyzés. Rákóczi Emlékiratában erről így írt: *"Hogy fegyelmet tarthassak szükségképpen el kellett volna csapnom az első tiszteket, azokat a durva, szemtelen és részeg parasztokat, akikkel a nemesség nem akart együtt szolgálni. A nemességet viszont rá kellett volna beszélni, hogy lépjen be a gyalogságba. Az, akiket káplárnak, Órmesternek nevezünk ki, cimborája volt a katonának és semmi tekintélyt nem tudott vele szemben tartani: ugyanabból a faluból voltak, és együtt osztottak szét földjüket és szőlőik megművelésére és aratásra."*²⁶

Több összetartó tized volt, legtöbb esetben egy faluból valók voltak. Esze Tamás százada Tarpáról és közeli Csetfalvára valókból állt.²⁷ Jánd nemcsak katonákat adott Esze Tamás seregébe, de kitartottak egymás mellett és a céljaik eléréséért hűségesen szolgáltak, hogy a nemes ügy, amiért fegyvert fogtak megvalósuljon. 1703. augusztus 28-án Rákóczi Vetésen (Szatmár közelében) kiáltványt adott ki, a vetési pátensz(kiáltvány)²⁸. Lényege: minden fegyvert fogott jobbágy a fejedelem oltalma alatt állt. A jobbágykatonák közvetlen családtagjaival együtt mentesültek minden földesúri teher és úrbéri szolgálat alól, vármegyei, illetve községi adóval nem terhelhetők. A katonabeszállás súlyos kötelezettsége alól is mentesültek. Az otthon lakó jobbágyok viszont kötelesek voltak a régi rend szerint szolgálni a földesurukat. A fegyvert fogó parasztot nyilvántartásba vették, így elkerülték a vetési pátensz kijátszását. A pátensz végrehajtása körül bonyodalmak ugyan adódtak, de több főtiszt, így

²⁶ Rákóczi Ferenc :Vallomások-Emlékiratok,
https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarRemekirok_063/

²⁷ Kivonat a Mustrakönyv ,754-755.o.

²⁸ R.Várkonyi Erzsébet : A vetési pátensz . A jobbágykatonaság védelme és tehermentesítés
Rákóczi államában 11-31.o

Károlyi Sándor is egyetértett annak szükségességével. Ezzel a pártjával oldani akarta a nemesség és a jobbágyság közötti feszültséget.

Rákóczi állandó jellegű zsoldossereggé kívánta átszervezni a kuruc hadat. Az ehhez szükséges költséget azonban a korábbi hagyományos adózással nem lehetett biztosítani. Új adórendszert dolgoztak ki több szempontot figyelembevéve. Az 1707-es ónodi országgyűlés az új adórendszert jóváhagyta, és meghatározta végrehajtását, és a felmérés mikéntjét is.

A Mustrakönyv szerint Esze Tamás ezrede a következő harcokban vett részt. Ezt igazolják a szemlekönyvbe bejegyzett sebesült katonák nevei. Harcoltak a nagyszombati csatában, ami 1704. december 26-án zajlott le, s itt megsebesült a tarpai Siti János és Szabó Péter Sáránadról. Vereskővár (Pozsony megye) alatt Pudmeric falunál az ütközet 1705. augusztus 11-én történt, a csatában megsebesült a 16 éves Toldi István és Nagy István Jándról, Szilágyi Mihály Tarpáról, Szigeti Miklós Lónyáról, Pap Sándor Dersről. Tokajnál sebesülést szenvedett Durnyák János Olcsváról, de itt esett el Keresztútnál /Kótaj / Vaska János Ramocsaházáról. Tokaj vára 1704. január 9-én adta meg magát. Ezek csak a megjegyzések, bejegyzések, arra utalnak, hogy Esze Tamás ezrede kivette a részét a hadműveletekben. Esze ezrede 1707. február 10-11-én Székelykocsárdnál szenvedte a legsúlyosabb vereséget, vívta a legvéresebb ütközetet. Ekkor Esze Pekry Lőrinc erdélyi főparancsnok²⁹ alárendeltségében volt és segítséget nem nyújtott Esze seregének.

Pekry Lőrinc kuruc tábornagy

²⁹ Hadtörténeti Közlemények, 119.évf.,4.szám(2006)

A JÁNDI KURUCOK

Babus Jolán elismerőleg méltatta a jándi kurucokat az általa gyűjtött munkákban, amit a beregi Tiszaháton végzett: ” *a jándiak pedig kuruc érzelemben vetekednek a tarpaiakkal.* ”³⁰ Hollósi Korvin Lajos regénye: A Vöröstorony kincse is ír a jándi kurucokról (*Harmadik fejezet „A jándi kurucok”*)³¹.

Károlyi Sándor hadrendjéhez tartozott Esze Tamás ezrede. A nevek előtt egy kivonat olvasható, hogy mely megyék adtak katonát a szabadságharchoz. Esze Tamás testvére János is vezető pozíciót kapott. A testvérek századparancsnoki feladatot láttak el.

A szemlekönyv részletesen bemutatja a vármegyékre vonatkozó adott időpontban készült állapotot: a vármegyék neveit, a lovas nemesek számát, akik jelen voltak a szemle idején, a lovak számát, a szolgák számát, a gyalogos nemesek számát, a nemes vármegyék tisztjeinek, nemes ország tisztjeinek, a főrendek tisztjeinek a számát. A nemes vármegyék nevei közül kell megnevezni az adott térség megyéit ³²:

Szatmár vármegye lovas nemesei, akik jelen voltak az összeírásnál 242 fő, s a lovak száma 268 darab, a nemesek szolgálói 18 fő, gyalogos nemesek száma 138 fő, a vármegye tisztjei 26 fő, országtisztek száma 18 fő, főrendi tisztké pedig 10 fő.

Szabolcs vármegye: lovas nemesei, akik jelen voltak az összeírásnál 80 fő, s a lovak száma 95 darab, a nemesek szolgálói 8 fő, gyalogos nemesek száma 49 fő, a vármegye tisztjei 14 fő, országtisztek száma 11 fő, főrendi tisztké pedig 0 fő.

Bereg vármegye: lovas nemesei, akik jelen voltak az összeírásnál 27 fő, s a lovak száma 46 darab, a nemesek szolgálói 15 fő, gyalogos nemesek száma 47 fő, a vármegye tisztjei 0 fő, országtisztek száma 0 fő, főrendi tisztké pedig 0 fő.

Ung vármegye: lovas nemesei, akik jelen voltak az összeírásnál 115 fő, s a lovak száma 152 darab, a nemesek szolgálói 24 fő, gyalogos nemesek száma 38 fő, a vármegye tisztjei 17 fő, országtisztek száma 0 fő, főrendi tisztké pedig 7 fő.³³

³⁰ Babus Jolán :Néprajzi gyűjtemények a beregi Tiszaháttól,(Jósa András Múzeum Kiadványai 6 Nyíregyháza,1976)Rákóczi nyomában a Tiszaháton

³¹ http://boston-cserkesz.org/wp-content/uploads/2014/08/hollos_korvin_lajos_a_vorostorony_kincse.pdf

³² Kivonat a Mustrakönyvből,754-755.o

³³ Kivonat a Mustrakönyvből,754-755.o.

Summa(összesítés) készült a szemle idején az adatokból, amelyek állandóan változtak különböző okok miatt.

A jándi kurucok Esze Tamás parancsnoksága alá tartoztak. Esze Tamás ezrede gyalogezred volt. Az 1706-ban Diószegen készült MUSTRAKÖNYV tartalmazza az Esze Tamás ezredében szolgáló kurucok adatait is, benne a jándi katonák neveivel és adataival.

Egy kuruc gyalogezred katonája³⁴

Az eredeti Mustrakönyv 790 oldalból áll, a szöveg sűrűn van írva, a könyv félbőrbe van kötve és állapota a korának megfelelő. A 757.oldaltól 787.oldalig a lapok hiányoznak.

³⁴ https://ahetedikamivagyunk.blogspot.com/2020_04_29_archive.html

A Mustrakönyv képeken látható szövege, a belső lapjai (olvasási, írási hibák előfordulhatnak) eredeti szöveggel:

Mustra Könyv

Méltóságos Fejedelem Felső Vadászy Rákóczy Ferencz Kegelmes Urunk Méltóságos Grális Mareschall /:Tit: / Tek: Nagos Károly Sándor Ur ö Maga Comandója alattvaló Nemes Lovas , és Gyalog Regimentyeirül kezdetet álltalam a Diószegen die 26. Mensis Febry. Anno 1706 .
Tekéntetes Nemzetes és Vitézlő Esze Tamás Uram Nemes Mezei Gyalog Ezere

76

Mustra Könyv.

Méltóságos Fejedelem Felső Vadászy
Rákóczy Ferencz Kegelmes Urunk
Méltóságos Grális Mareschall /:Tit:
Tek: Nagos Károly Sándor Ur
ö Nagos Comandója alatt való Nemes
Lovas, és Gyalog Regimentyei-
rül, kezdetet álltalam Diószeg-
en die 26. Mensis Febry.
Anno 1706.

Tekéntetes Nemzetes és Vitézlő
Esze Tamás Uram Nemes Mezei
Gyalog Ezere
Staab.

Fő Colonelius Vice Colonelius Fő Starva-Mest. Zomboly-Mester. Kapitán. Előjáró. Segéd.	abona Esze János ut. Kasiny Márton. Miklósy Ferencz. Vécse Sándor. Pály Miklós. Szabó Ferencz.
--	--

Lajos Compagnia		1706	1707	1708	1709	1710	1711	1712	1713	1714	1715	1716	1717	1718	1719	1720
Fő Hadi-Ezre-Tornász.	700	600	500	400	300	200	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Vice-Hadi-Ezre-Tornász.	300	250	200	150	100	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
Starva-Mester.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Zomboly-Mester.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Kapitán.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Előjáró.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Segéd.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

A Mustrakönyvben található feljegyzés az összeírásról (az eredetiről írva)

Staab	
Fő Colonellus(ezredes)	Absens (hiányzó, távol levő) Az összeírás idején a tisztséget betöltő személyek jelen voltak
Vice Colonellus: Esze János Ur	
Fő Stráza Mest.: Kazinczy Márton	
Qvartély Mester: Miklósy Ferenc	
Káplán (káplán, tábori lelkész): Vécse István	
Adjutant (hadsegéd): Gáty Miklós	
Profusz (élelmezéssel megbízott): Szabó Ferenc	

Esze Tamás ezredének vezető tisztéi, majd lejjebb az egyes compániákra(századokra) vonatkozó adatok (az eredeti adatokat tartalmazza)

Esze Tamás seregének 13 compániája (század) volt, amely kisebb katonai egységekre tagozódott, melyek élén tizedesek álltak. Egy compánia több tizedből is állt, ez lehetett három, négy, öt, de volt a 13., amely csak egyből állt. Ezeknek a tizedeknek a létszáma változó volt, 10-15 fő közötti. Egy nagy compánia volt a 13., amely, a vezető tisztekkel együtt kb. 50 főt számlált.³⁵

A Mustrakönyv alapján a jándi kurucok két compániában voltak. A katonai vezetés igyekezett az egy faluból a seregbe állókat egy tizedbe beosztani. Kivétel lehetett, ha valamilyen befolyásoló tényező, pl. a felettes utasítására másik compániába vezényelte a katonákat. Ez a megjegyzés rovatba bejegyzésre került az okkal jelölve.

Az összeírás részletezi a jelenlévőket a meghatározott szempontok szerint. A Lajb Compañia részletezi: a neveket, házas-e, hány éves, melyik vármegyéből, melyik városból, faluból érkezett, van -e kardja, puskája, s feljegyzik a távollevőket is. A táblázatban szereplő kifejezések az eredeti, a Mustrakönyvbe írt szavakat tartalmazza.

³⁵ Mustrakönyv táblázatából, 754.o-755.o.

Lajb compania	Személy	Házás é	Hány esztendő	Melyik vármegyéből való	Melyik városból vagy faluból	Kard van é	Puska van é	Adsens
Fő hadnagy: Esze Tamás	.	F	40	Szakmár	Tarpai	.	.	Adsens
Vice Hadn.: Rácz János	1		35	Bereg	Hetei	.	.	
Zászt. N: alias Feksz	.		35	Ugocsa	Daróczi vagy Dabóczi	.	.	
Stráza Mes. György Deák	1		25	Erdélyi	Fejérváry	1	1	
Furier: Veress János	1	F	40	Szabolcs	Papi	.	.	1 beteg
Dobos: Komáromy Mátyás	1		14		Német	.	.	

Esze Tamás első compániájának tisztjei a nevekkal és az adatokkal³⁶

A táblázat megértéséhez szükséges információk az 1706-ban készült lajstromhoz. Nem minden számmal találkozunk, ha a tanulmányt elkészítenénk az adott évi mustrakönyvről, mert a lista nagyon hosszú és változatos lenne. Ami nekünk lényeges a jándi kurucokra vonatkozó adatok, elemzések.

Jelmagyarázat a megjegyzéshez (Adsens): 1- beteg, 2- távol a kapitány úrral, 3- beteg otthon, 4- a kövár i helyőrségbe, 5- a rabokhoz, küldve, 6- kenyérsütéshez küldve, 7- Vereskőnél sebben esett Beregszászban fekszik, 8- Vereskőnél sebben esvén most otthon lakik; F betű a házas embereket jelentette. A”.” jelzés-nincs jelen az összeírásakor, fegyverzete esetén pedig nem rendelkezik pl. karddal, puskával.

³⁶ Mustrakönyv táblázatából, 754.o-755.o.

A személy és fegyverzet megjelölésénél találkozunk az '1'-es számmal, ez azt jelenti, hogy jelen van az összeírás idején, s rendelkezik az adott fegyverrel és hány darab ez számszerűleg.

A települések neveit -i képzővel jelölték (ezek a mai Tarpa, Hetefejércse-itt kell megjegyezni, hogy korábbi időszakokban két külön település volt Hete és Fejércse-, Dabócz, ma a Romániához tartozó Dabolc, Szatmár megyében, de egykor Ugocsa megyéhez tartozott; Fejérváry; Pap).

A dobos tisztségére fiatalokúakat választottak elsősorban;14 és 20 éveseket, de akadt olyan század, ahol 26,39 éves volt a dobos életkora. Volt olyan század, ahol idősebb volt a dobos, de volt olyan század, ahol nem is volt. Esze Tamás első századában az összeírásakor csak a táblázatban szereplő adatokkal lehetett találkozni a dobos személyére vonatkozóan. A lovas századoknál ez egy borbéllyal egészült ki a sebesült katonák ellátása érdekében, illetve a dobos helyett egy sípos feladata volt harci jelek megadása.

Életkori sajátossága az Esze Tamás által vezetett századnak, pontosabban az adott feladatra kinevezett személyekre vonatkozóan: a dobos személyét kivéve ,25 és 40 év között volt az átlag életkor.

Ez a század öt alegységre tagozódott, azaz káplárra. Esze Tamás vezetése alatt álltak a jándi kurucok, akik a 2. és az 5.káplárhoz(tizedhez) tartoztak. Egy-egy katona tartozott más compániához vagy tizedhez, pl. Tóth Gergely furier (futár)volt a harmadik compániában,22 éves volt, s volt pisztolya és kardja is szemlekor. Szintén ennek a compániának volt a tagja Koncz Miklós, aki 26 éves volt, s volt fegyvere, azaz kardja az adott időben végzett szemlén.³⁷

Esze János (Esze Tamás testvére) vezetése alatt állt, mint zászlótartó Szabó János, 30 éves, nőtlen s nem volt jelen az összeírásakor, mert a kővári helyőrségbe lett áthelyezve.

³⁷Kivonat a Mustrakönyv táblázatából, 754.o-755.o.

2.káplár(tized)³⁸

Káplár Medve István	1	F	35	Bereg	Jándy	1	1	
Mándi László	1		36	Bereg	Jándy			
Tóth Pál János	1		32	Bereg	Jándy	1	1	
Tódi Benedek	1		42	Bereg	Jándy	1	1	
Nagy Mihály	1	F	36	Bereg	Jándy	1	1	
Kis Mihály	1		34	Bereg	Jándi	.	1	
Kónya Mihály	1		24	Bereg	Jándi	1	1	
Rab Mihály	1		30	Bereg	Jándi	1	F	
Kocsis András	1		24	Bereg	Jándi	1	1	
Nagy Albert	1	F	30	Bereg	Jándi	1	1	
Fazekas Péter	1		25	Bereg	Jándi	1	F	
Szenyvesi Mihály	1		25	Bereg	Hetei	1	1	
Dajka András	1		26	Bereg	Jándi	1	1	
Kováts János	1	F	30	Máramaros	Técsi	1	1	

³⁸ Kivonat a Mustrakönyv táblázatából, 754.o-755.o.

Czibere Mihály	.	F	25	Bereg	Jándi	.	1	4 A kővári helyőrségben
Damika vagy Dajka Mihály	.		25	Bereg	Ugornyai	.	.	4 A kővári helyőrségben

5.káplár(tized)³⁹

Káplár Joó István	1	F	30	Bereg	Gáty	1	1	
Horváth Miklós	1	F	25	Bereg	Jándy	1	1	
Kocsis Péter	1	F	25	Bereg	Jándy	1	1	
Szabó György	1		20	Bereg	Jándy	1	1	
Tódi István	.		16	Bereg	Jándi	.	.	7 Vereskőnél sebben esett Beregszászban fekszik
Kisary István	1		20	Szakmár	Kisari	1	1	
Lantos Mihály	.		16	Bereg	Jándi	.	.	4 A kővári helyőrségben
Kóródi Paál	.		20	Bereg	Jándi	.	.	4 A kővári helyőrségben
Katona István	.		16	Bereg	Jándi	.	.	4 A kővári helyőrségben

³⁹ Kivonat a Mustrakönyv táblázatából, 754.o-755.o.

Nagy István	.	F	30	Bereg	Jándy	.	.	8 Vereskőnél sebben esvén most otthon lakik
-------------	---	---	----	-------	-------	---	---	--

Jelmagyarázat a megjegyzéshez: 1- beteg, 2- távol a kapitány úrral, 3- beteg otthon, 4- a kővári helyőrségbe, 5- a rabokhoz, küldve, 6- kenyérsütéshez küldve, 7- Vereskőnél sebben esett Beregszászban fekszik, 8- Vereskőnél sebben esvén most otthon lakik

A jelmagyarázat hasonló, mint az előző táblázatoknál. Egy kiegészítés szükséges a fegyverzet oszlopnál: „F” betű-ez a fokos fegyver jelölésére vonatkozik.

1.ÖSSZEGZÉS

A 790 oldalas Mustrakönyvből készített kivonat, amely a Jándról az Esze Tamás seregébe állt katonák adatait is tartalmazza. Nagyon kevés információ áll rendelkezésre a katonákra vonatkozóan a Mustrakönyv adatain kívül. A társadalom szegény rétegéből, a jobbágyokból álltak be Esze seregébe, egy jobb élet reményében. Egyes források említenek olyan jándi kuruc katonák neveit is, ami ezen a szemlén készített adatokból hiányzik: pl. Rubint Toldi Károly, aki Rákóczi jándi vitéze volt, és hasonló magasrangú tiszt volt, mint Esze Tamás. Ismeretlen okból kapta a „Rubint” ragadványnevet, s nem tudni milyen okból. Kezdetben a családnak nem tetszett, de később büszkéek voltak rá a leszármazottjai. Vele történt meg az az eset, ami fennmaradt: vegye be a panyolai favárat, volt az utasítás, ami sikerült is neki. Ezután nem tért vissza Jándra, Rákóczival járt, hűségesen szolgálta. Mesélik, hogy egyik kovácsmester nagyon büszke, hogy a leszármazotta.⁴⁰ Emlegetnek még egy Apagyi Gábor nevű jándi katonát, aki hűen szolgálta Rákóczit és becsülte is érte.⁴¹ A szemlekönyvben szerepel Szabó János zászlótartó neve, aki szintén Esze seregében szolgált. Volt erről írásos dokumentum is, de sajnos elveszett. Nem tudni melyik Szabó őse, mert a faluban sok Szabó nevű élt.⁴²

Az 1706.évi Diószegen készített szemle alapján tudunk következtetéseket levonni az elkészített szempontok alapján. Esze Tamás gyalogezredébe tartozó jándi kurucok számszerű adataiban is pontatlanság van, mert kb. 23 fő, a táblázat alapján a jándiak száma, de lehetett ez kb.30 fő is.

⁴⁰ Babus Jolán : Néprajzi tanulmányok a beregi Tiszahátról 1976

⁴¹ Babus Jolán : Néprajzi tanulmányok a beregi Tiszahátról 1976

⁴² Babus Jolán : Néprajzi tanulmányok a beregi Tiszahátról 1976

Életkori sajátosságokra jellemző, hogy fiatalokból tevődött és alakult meg a tized. 16-kb. 40 éves korosztályból valók voltak a jándi katonák. Ez utal arra is, hogy nem képzett katonák voltak, különösen a 16 éves korúak. Az idősebbeknek lehettek katonai tapasztalataik, hiszen harcolhattak a törökkel szemben, de valószínű katonai kiképzést nem kaptak. A másik gond, ami nemcsak ezekben a tizedekben volt a jellemző, hanem más alakulatoknál is: a fegyelem. Sok fegyelmi kihágás történt, ami a hadsereg szervezésében kerülendőnek kell lenni. A kezdeti harcmodorukra a portyázás volt a jellemző, ami szintén aláásta a katonai sikert, a harc kimenetelét, így a harc vége vereséggel végződhetett.

A katonák jellemzésére Rákóczi emlékirataiban is kitért. A fejedelem emlékiratainak azon sorait, ahol úgy vélekedett: „*Vezérük Esze Tamás volt, egy paraszt, tarpai jobbágyom, és Kiss Albert, bűneiért körözött tolvaj és gonosztevő. A népesség parancsnokai között csak Móriczot és Horváthot lehet katonának nevezni... A többi a nép alja volt, és rablás közben tanulta meg a hadimesterség elemeit.*”⁴³ A katonák a társadalom különböző rétegeiből került ki, ami nem kis nehézséget okozott majd a fejedelemnek a hadszervezésben. Valójában szegénylegényekből („*a nép alja*”), akik között volt bűnöző is (körözött tolvaj, rabló stb.), s a harcban való részvételt, annak módját „*rablás közben*” tanulták ki. A fegyverzetük (puska, kard, karabély, szablya stb.) tekintetében sem jártak élen, a mustrakönyv szerint, néhány jándi rendelkezett valamelyik fegyverrel.

Esze Tamás seregében harcoló jándi kurucokra vonatkozó információk nagyon hiányosak. Kevés adat áll a rendelkezésre, ez további kutatásokat feltételez, viszont a Mustrakönyvben meglévő adatok segítséget nyújtottak, bár nem egy átfogó, teljes képet kaptunk a falu kurucairól. Mégis ezek az információk, adatok a teljesség igénye nélkül óriási értékkel rendelkeznek. Méltán lehet a település büszke, hogy a ma élők ősei harcoltak a Rákóczi - szabadságharcban.

2.ÖSSZEGZÉS

A felkelés kezdetekor nemcsak a közvitéztek voltak parasztok, hanem az őket vezető tisztiek is. A felkelők maguk közül választottak vezetőket, de ezek a választott vezérek nem tudtak megfelelő fegyelmet tartani beosztottaik között. A katonák szemében választott tisztjeik csupán elsők voltak az egyenlők között. A harcokban még engedelmeskedtek a parancsoknak, de amint felcsillant a zsákmányszerzés lehetősége, a fosztogatáson kívül már semmivel sem törődtek.

⁴³ Rákóczi Ferenc : Vallomások, Emlékiratok ,Magyar remekírók Szépirodalmi Kiadó 1976

Ebből a szemléletből sok kára származott a szabadságharcnak. II. Rákóczi Ferencnek a szabadságharc egész ideje alatt komoly gondokat okozott a tisztikar képzetlensége és az altiszti állomány szinte teljes hiánya. Az Emlékiratokban is írt erről: „*Hogy fegyelmet tarthassak, szükségképpen le kellett volna váltanom az első tiszteket, azokat a durva, szemtelen és részeg parasztokat, akikkel a nemesség nem akart együtt szolgálni.*”⁴⁴ Amikor a vármegyék kezdtek csatlakozni, a fejedelem a tisztikart folyamatosan nemesekkel töltötte fel. A főtiszték minden esetben a főnemesség köreiből kerültek ki. Kivétel talán csak Bottyán János esete, aki végvári katonából küzdötte fel magát generálissá. Ezzel sem változott azonban sokat a helyzet; sokszor megesett, hogy szerény képességű tisztek kerültek kulcspozícióba. Ilyen volt Esterházy Antal, aki a császári hadseregben ezredesként szolgált, Rákóczi viszont generálissá, sőt a Felső-Magyarországi hadak kapitányává tette. A nemesség térhódítása ellenére azért maradtak még paraszti származású tisztek: Esze Tamás, aki a nemességet is megnyerte, Kis Albert, Borbély Balázs, vagy az árulóvá lett Ocskay László. Ezek mellett sok tiszt került ki Thököly egykori katonái közül. Főleg Károlyi Sándor generális seregében szolgáltak. Jellemzően duhaj, fegyelmezetlen társaság, akik inkább a gyors rajtaütéseket, a zsákmánnyal kecsegtető portyákat kedvelték, mintsem a nyíltszíni ütközetet. Ugyan harcedzett katonák voltak, de harcmódoruk ekkorra már korszerűtlenné vált. Rákóczi felismerte, hogy csupán rajtaütésekkel és portyákkal nem győzheti le a császári hadakat. Az 1708. június 6-án Egerben kelt levelében Károlyit bírálja az idejétmúlt portyázó harcmódor miatt: „*Juthat ezért Kegyelmednek eszében: ha szintén csak a szibói harctul fogvást is akarjuk felvenni annak okának keresését, azonnal meglátjuk, hogy az vala az kapitányoknak dicsőséges principiumja, hogy apró, s lopó portákkal lopják ki ez világbul az németet, kiknek egyéb nyeresége alig vala, hanem hogy most is vágánk két németet, most is hozánk hármat?!*”⁴⁵ Idegenek is szolgáltak Rákóczi tisztikarában. Főképpen németek és franciák, de tudunk lengyel és oláh tisztekről is. A németek sosem voltak megbízhatóak, ezek nagy része a megadásra kényszerített császári helyőrségek állományából kerültek ki. Ilyen volt az a Sharudi is, akit jobb híján altisztból léptettek elő tisztté, és árulásával nagyban hozzájárult a nagyszombati vereséghez. Hozzá hasonlóan árulóvá lett Bremer ezredes is. Voltak pozitív esetek is. Például a szabadságharcot a gyalogságnál végigharcoló Roth ezredes. A francia tisztek többsége mérnök volt, mint Lemaire, Damoiseau, Barsonville, Saint-Just; vagy tüzér, mint La Mothe ezredes. Emellett a fejedelem arról panaszkodik, hogy milyen sok szélhámos

⁴⁴ Rákóczi Ferenc: Vallomások, Emlékiratok, Magyar remekírók Szépirodalmi Kiadó 1976

⁴⁵ Rákóczi Ferenc: Vallomások, Emlékiratok, Magyar remekírók Szépirodalmi Kiadó 1976

érkezik hozzá a konstantinápolyi francia követ ajánlásával. Róluk hamar kiderült, hogy egyáltalán nem értenek a hadviseléshez.

Rákóczi hadserege a szabadságharc teljes egész ideje alatt szűkében volt a jól képzett, hozzáértő és fegyelmezett tisztekben. „... megtanultam, hogy egyikünk sem ért a taktikához, hogy hadaim jó szándékúak, de azon túl, hogy rosszul vannak fölfegyverezve, a tisztek sem tudják vezetni őket.” A legénységi állomány a jobbágykatonák és a vitézlő rend tagjai mellett a vármegyék nemesi bandériumaiból állt. Ezekhez kisszámú zsoldoscsapatok társultak, például a francia gránátosok. Még Bercsényivel érkeztek lengyel, orosz, román és tatár zsoldosok. De ezek száma elenyésző volt, a harcokban hamar lemorzsolódtak, vagy visszatértek hazájukba. De például Erdélyben, a hadseregjegyzékekben szerepel néhány havasalföldi és moldvai önkéntes is. A csapatok osztályozása jellegét tekintve a szabadságharc hadseregét négy részre oszthatjuk: udvari-, reguláris-, mezei- és zsoldoshadakra. A legképzettebbek, legfegyelmezettebbek, és legjobban felszerelt csapatok az udvari hadak voltak. A fejedelem személyes hadseregét képezték, fenntartásukat saját birtokainak jövedelméből fedezte. Nyalka, színes ruházatú, pompás fegyverzetű kurucok voltak. Az udvari had volt az elit, olyan csapatok tartoztak ide, mint a palotás ezred, a zöld vadászok kompániája, a nemesi kompánia vagy a székely kopjás ezred.

A reguláris hadak ellátottsága fegyverzet és ruházat tekintetében szintén jónak volt mondható. Rákóczi igyekezett minél több reguláris ezredet felállítani. Az 1705. február 7-én Kistopolcsányban kelt pátensében ifj. gróf Barkóczy Ferenc főcolonellust utasítja egy reguláris lovasezred felállítására: „A szomszéd keresztyén országokban gyakoroltatott reguláris hadakozásnak módját akarván az hazában felállítani s arra jó eleve az haza fiait szoktatni, resokáltuk kegyelmesen, hogy azon előmeneteles hadi regulákra szoktatandó egy bizonyos regimentet az haza othon lakos fiai közül, ...”

A mezei hadak az előbbiektől eltérő, változatos képet mutattak. Állományuk állandóan változott. Fegyverzetük sem volt egységes. Ruházatuk sok esetben elrongyolódott, az ellenségtől vagy a lakosságtól zsákmányolt. Gyakorta inkább látszottak koldusoknak, mintsem katonáknak. Például Kenyheczi János ezereskapitány 1705. augusztus 31-én kelt levelében azt nehezményezi Rákóczinál, hogy ezrede egy éve nem kapott egyenruhát.

A fejedelem hadseregének zömét a könnyűlovasság alkotta. Bányai Elemér leírása szerinti öltözéke: abaposztóból szabott dolmány, sarkantyús csizma, főveg, tarsoly, fehér vagy vörös kerek köpönyeg, forgós kalpag. Fegyverzetük: fringakard, háromélű dragony, párpisztoly,

karabély. A lovasság alapalakulata a kompánia volt. Egy lovasezred 10 századra oszlott, századonként 80-100 fő, 3 tizedes, 1 őrmester, 1 zászlótartó, egy fő- és egy alhadnagy, egy-egy furir (seregdiák), sebész, trombitás, nyeregtartó és kovács.

A gyalogság másodrendű fegyvernemnek számított. Lassúsága miatt a portyákban ritkán vett részt. Rákóczi több helyütt is ír arról, hogy a nemesség vonakodik a talpasoknál harcolni, mivel azt rangján alulinak tartja. A harcokban számarányukat tekintve többnyire a gyalogság szenvedte el a legnagyobb veszteséget. Öltözkük: magas süveg, dolmány, különböző színű csizma, sok esetben bocskor. Fegyverzetük változatos: görbe kard, lándzsa, fokos, balta, különböző puskák (lengyel, sziléziai és felső- magyarországi), muskéta, szakállas puska. Közkedvelt volt még az öblös hajdúpuska, a pulha, és használták a szuronyt is. A gyalogsághoz tartoztak még a lövészek mellett az árkászok, hidászok és egyéb mesteremberek is. A gyalogság csapatbeosztása: tizedalja, század, zászlóalj és ezred. Egy ezred 2-3 zászlóaljból állt, egy zászlóaljat pedig 4 század alkotott. Egy gyalogos század összetétele: százados, kapitány, hadnagy, zászlótartó, strázsamester, furir, sebész, hat tizedes, tizenkét vicetizedes, két furirchitz, négy dobos, két ács és kb. százötven közlegény. Ahol két zászlóalj volt, az ezredhez tartozott még egy százfős gránátos század is. Ehhez a fegyvernemhez tartozott Esze Tamás vezetett serege.

A szabadságharc kezdetén Rákóczi serege még nem rendelkezett tüzérséggel. Az első négy kis tarackot Káló elfoglalásakor zsákmányolták. Ez a bázis bővül később fegyvernemmé, nagy erőfeszítések árán. Itt szolgáltak legnagyobb arányban külföldiek, leginkább németek és franciák. A főtiszték nagy része is Franciaországból érkezett. Különböző ágyúkat használtak: karthun, haubitz, falconette, sugárágyúk, sugártarackok, seregbontók, 20-200 fontos mozsárágyúk. Lövegek: tüzes golyók, bombák, égő nyilak (például Szatmár ostrománál). A hadsereg alapját az önkéntesek képezték, de kényszersorozás is folyt. Továbbá az állomány egy részét zsoldosok alkották. Az udvari és a reguláris ezredek rendes havi zsoldot kaptak, de a mezei hadaknál is fizettek hópénzt, bár ez utóbbiak kevesebbet kaptak és sokszor elmaradt. A fegyvernemek között a lovasság volt a legjobban fizetett, bár az idegen tüzérségi tiszték juttatása is magasnak mondható. A legmagasabb zsoldot természetesen Bercsényi Imre generalissimus kapta, havi 1200 forintot, továbbá 150 forint személyre, és 300 forint lóra való tartást. Egy lovas ezredes zsoldja 200 forint, 12 forint személyre és 17 lóra való tartás. Egy gyalogos ezredes zsoldja 160 forint. Egy gyalogos közlegény zsoldja 3 forint, étellel és ruházattal. A hadtápszervezetet teljes mértékben soha nem sikerült kiépíteni. Ezt jól tükrözik a harcoló csapatoknál érzékelt hiányosságok. Egy korszerű reguláris hadsereg felállításához és

ellátásához fejlett iparra, mezőgazdaságra, utakra, és jól működő pénzrendszerre van szükség. A korabeli Magyarországon ezek közül egyik sem volt a kor színvonalának megfelelő. Ezért a harcok folytatásához elengedhetetlenek voltak a külföldi pénzsegélyek. A francia támogatásokból évente 4000 katona fegyverben tartását tudták biztosítani. A régi törvények előírták, hogy a hadsereg élelmezése a megyék feladata. Itt alapvető probléma, hogy állandóan változott a kuruc fennhatóság alá tartozó vármegyék területe. 1704 végén állították fel a Hadi Commissariatust, és a magazinumok (élelemtárolók) hálózatát. Tartalékokat halmoztak fel a várakban és megerősített városokban fegyverekből és élelmiszerből. Ennek ellenére az élelmezés jellemzője továbbra is a lakosságtól való rekvirálás maradt. Kezdetben még a fegyvereket is az elfoglalt városok és falvak lakosaitól szereztek be. Felső-Magyarország nagy részének elfoglalása után már javult a helyzet, hiszen Kassa körül már korábban kialakult egy fegyvergyártó komplexum. Szervezett fegyvergyártás folyt Nagybányán, Besztercén. Fontos volt a Gömör megyei vasipari bázis. Tiszolcon új vasolvasztót alapítottak. Bár Európában, ez időben két nagy háború is dúlt, külföldről is sikerült fegyvereket behozni. Fontos feladat volt még a sereg ruházattal való ellátása is. Ennek érdekében különösen sokat tettek Lónyay Ferenc és Beniczky Márton ruházati hadbiztosok. Posztót az örökös tartományokból, Sziléziából és Lengyelországból szereztek be rézért, marháért és borért. Az abaposztóért rézzel fizettek a balkáni és konstantinápolyi kereskedőknek. Az inget, lábbelit, süveget a vármegyéknek kellett biztosítaniuk. Harcmódor a török háborúk során kialakult évszázados magyar harcmódor jellemzői: kerülni a frontális összecsapást, lesből, portyázásszerűen lecsapni, s meg-megújuló lovasrohamokkal felmorzsolni az ellenséget. Ez utóbbi módszert alkalmazták Herbeville tábornok ellen 1705-ben, kevés sikerrel. A kurucok győzelmeik nagy részét a rác és oláh határőr csapatokkal vagy kisebb német és magyar (labanc) egységekkel szemben aratták. Bercsényi Miklós főkapitány így ír a fejedelemnek címzett egyik levelében: „*Még Mátyás király ideiben sem magyar volt az fekete had. A magyar vitézséghez magahittség kell, az kapocánt nem szenved.*”⁴⁶ A kuruc had feltűnően alkalmatlan volt a várak és megerősített városok ostromára és védelmére. A várakat körülzárással, kiéheztetéssel, vagy árulás útján foglalták el. A várvédelem hatékonysága tekintetében pozitív példa Munkács várának az esete, ahol Szennyey parancsnoksága alatt a védők a fegyverletétel után még másfél hónapig kitartottak. A szabadságharc hadserege, mint láthattuk, felkelő parasztok önkéntes csapataiból fejlődött tulajdonképpeni hadsereggé. Születésének körülményeiből fakadó hátrányait azonban mindvégig magán viselte. Legfőbb hiányosságai: a felszereltségbeli, logisztikai hátrányok, a

⁴⁶ Bercsényi Miklós levele Rákóczihoz, kurucinfo.hu

tudatlanság, fegyelmetlenség, váltakozó személyi összetétel, az elavult harcmodor, a tisztikar képzetlensége, a rendi és személyi ellentétek. Ennyi nehézség, és a főbb csaták elvesztése mellett Rákóczi serege mégis nyolc évig helyt tudott állni a korabeli Európa egyik legjobb és legnagyobb hadseregével szemben. Bár Bécs kétfrontos háborút vívott, még így is lett volna elég ereje levéni a szabadságharcot. Fontos tényező volt a francia segítség, de a legfontosabb mégis a lakosság támogatása. Végző soron a kurucok hazai földön folytatták küzdelmüket, még ha ezt sokszor el is felejtették. A lakosság németek elleni gyűlölete és II. Rákóczi Ferenc tekintélye elengedhetetlen feltétele volt a szabadságharc kirobbanásának és a többévi sikeres hadakozásnak. A hadsereg elharapódzó fosztogatásai, és a trencsényi csatavesztés utáni elkeseredés változásokat hozott. Erdélyben és a Dunántúlon a parasztok gyakran puskatúzzal fogadták a kurucokat. Ilyen esetekről számol be Béri Balogh Ádám 1710-ben a Dunántúlon. A nemesség passzivitása és a parasztság fokozódó ellenséges magatartása megpecsételte a hadsereg, és ezzel együtt az egész szabadságharc sorsát. A további harc lehetetlenné vált. Az utolsó hónapokban egyes területeken adószedésre, az ellenszegülő jobbágyok megrendszabályozására használták a hadsereget, mely alapján véve alulról szerveződött nemzeti sereg volt, amit a vezető posztokat betöltő nemesség végül saját céljaira is felhasznált. A szabadságharc egész ideje alatt a hadsereget és a népet szoros szálak fűzték össze.⁴⁷

Esze Tamás seregében harcoló jándi kurucokra vonatkozó információk nagyon hiányosak. Kevés adat áll a rendelkezésre, ez további kutatásokat feltételez, viszont a Mustrakönyvben meglévő adatok segítséget nyújtottak, bár nem egy átfogó, teljes képet kaptunk a falu kurucairól. Mégis ezek az információk, adatok a teljesség igénye nélkül óriási értékkel rendelkeznek. Méltán lehet a település büszke, hogy a ma élők ősei harcoltak a Rákóczi - szabadságharcban.

⁴⁷ <https://kuruc.info/r/2/8399>

